

Elşən Mirişli

Gəncə şəhəri,
tarixçi

Şirvanşah I Xəlilullahın 48 illik hökmdarlığı zamanı baş verənlər

I Xəlilullah Şirvan taxtına çıxan kimi Qaraqoyunlu padşahlarından asılılığını tanımaqdan imtina etdi. 65 yaşlı Qara Yusifin 1420-ci ilin noyabrında Əmir Teymurun oğlu Şahruxla (1405-1447) müharibə zamanı qəfil ölümü Azərbaycanın siyasi əhvalını dəyişdi və köçəri əmirilər arasında çaxşınlıq saldı. Onların çoxu Qara Yusifin düşmənlərini tərk edərək dağıldı. Qara Yusifin oğlu İsgəndər (1420-1429 və 1431-1435-ci illər) bu vaxt Ağqoyunlu tayfasının başçısı Qara Yuluq Osmanla vuruşurdu. Qara Yusifin digər oğlu Cahanşah atasının ölümündən sonra baş verən hadisələrdən xəbər tutaraq Teymuri dövlət hökmdarı Şahruxa tabe oldu və Sultanlığa şəhərini ona təslim etdi. Təbriz Şahruxun əmiri Əliyə Kükəltəş tərəfindən tutuldu.

Təbriz tutulandan bir az sonra 1420-ci ildə Şahrux özü Arazı keçərək Qarabağa qışlamağa gəldi. Orta Asiyaya (Türküstan) və bütün İrana sahib olan Şahrux Qarabağda qışlayarkən bir sıra feodallar öz sədaqətini bildirmək və iltifata nail olmaq məqsədilə onun görüşünə gəldilər. Bu feodallar və hakimlər arasında 17 dekabr 1420-ci ildə Şirvandan bol hədiyyələrlə gəlmiş Şirvanşah Xəlilullah və onun nqardaşı Mənuçöhr də var idi. Xəlilullah çox böyük iltifatla qəbul olunaraq, qiymətli kəməre və sultanın digər hədiyyələrinə layiq görüldü. Sultan Şahrux Şirvanşah Xəlilullahın igidlik və mərdliyi ilə tanınmış qardaşı əmir Mənuçöhrü yanına xidmətə götürdü. Şahruxla Şirvanşahlar -Şeyx İbrahim və onun oğlu Xəlilullah çoxdan mütəfiq idilər.

1421-ci ildə Alaşkert vadisində Qaraqoyunlu Qara Yusifin oğlu İsgəndərlə Şahrux qoşunları ara-

Güney Azərbaycanın Salmas şəhəri həndəvərində darmadağın etdi.

Şeyx Cüneydlə münasibətlər

Şirvanda dinc quruculuq dövrü yeni müharibənin, gözənlilməz yeni düşmənin Azərbaycanda böyük nüfuz sahibi və çoxlu tərəfdarı olan məşhur Şeyx Səfiəddin Ərdəbilinin nəticəsi Şeyx Cüneydin meydana çıxması ilə dəyəndi. Şeyx Səfiəddin 1251-ci ildə

edildi, özü isə öldürüldü. Cüneydin müridləri onun meyitini Samurun sağ sahilinə keçirərək Gülxan kəndində (indiki Qusar rayonunun Həzrə kəndi) dəfn etmişlər.

I Fərrux Yasar

1465-ci ildə I Xəlilullah vəfat etdi, Şirvan taxtını onun oğlu Fərrux Yasar tutdu. Hökmdarlıq illəri 1465-1500-cü illərdir. I Fərrux Yasar Şirvanşahlar dövlətinin otuz altıncı hökmdarı olmuşdur. Hakimiyyətinin lap əvvəlində Fərrux Yasar Teymuri sultanı Əbu Səidlə (1451-

müstəqilliyinə təminat verildi. Uzun Həsən Əbu Səidin düşməsinə gedən bütün böyük yolları və keçidləri kəsdi. Düşməndə aclıq başladı. Teymuri qoşunlarındakı atlar yeməz qalaraq, Muğan düzündəki zəhərli otları yeyib kütləvi surətdə qırılmağa başladılar. Uzun Həsən Ərdəbil hakimi Şeyx Heydəri Əbu Səidin yanına elçi göndərdi. O, geri qayıdıb Teymuri qoşunlarının həqiqətən ağır vəziyyətdə olduğunu təsdiq etdi və Uzun Həsənə sultanla sülh bağlamaq fikrindən daşındı. Onda Uzun Həsən Əbu

qub bəy qaynatası Fərrux Yasara hərbi yardım göstərmişdi.

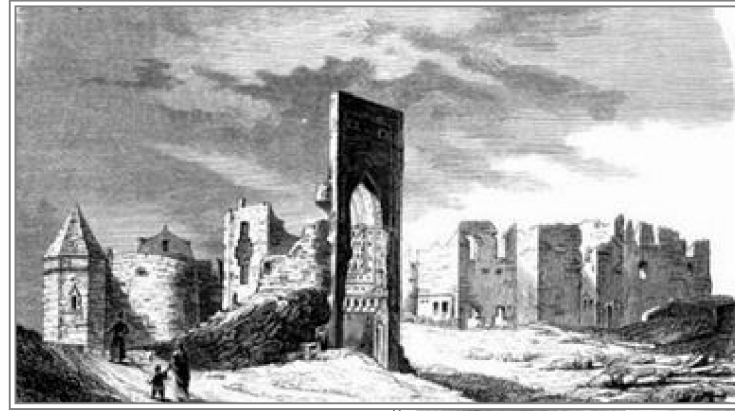
Fərrux Yasarın hakimiyyəti dövründə Dərbənd və indiki Dağistan ərazisi Şirvanşahlar dövlətinin tərkibinə daxil idi. Fərrux Yasar dövlətin idarə işlərinə, şəhər və kənd əhəlisinin güzəranının yaxşılaşmasına, qanunların icrasına ciddi fikir verirdi. O, dövlətin idarə işlərində alimlərlə və ruhanilərlə məsləhətləşirdi.

Şeyx Heydəri Şirvanşahdan atası Cüneydin qisasını almaq istəyərək "kafir" çərəkələr əleyhinə mübari-

Dərbəndilər sülaləsi dövründə Şirvan dövləti

Elxanlı dövlətinin qüdrətli zamanında Ərdəbilə anadan olmuş və 1334-cü ildə 82 yaşında vəfat etmişdir. Şeyx Səfiəddin 25 il Şeyx Zahid Gilaninin şagirdi olduğu zaman onun qızı ilə evlənmiş və Şeyx Zahid öləndən sonra tərifişinin Şeyxi olmuşdu.

Şeyx Səfiəddin, oğlu Sədrəddin, nəvəsi Xacə Əli və nəticəsi Şeyx İbrahim tərifiş Şeyxi

olub, xalq arasında çox sevilib və hökumət yanında da nüfuz sahibi olmuşlar.

Şeyx İbrahimin oğlu Cüneyd atasının yerinə oturandan sonra, müridlərini silahlandırmış və özünə sultan ləqəbi verərək Azərbaycan və Anadoluda Şiə ələvi məzhəbini yaymağa çalışmışdır. Qaraqoyunlu sultanı Cahanşah Cüneydin qüdrətindən qorxuya düşüb ondan Ərdəbili tərk etməsini istəyir. Sultan Cüneyd Diyarbakıra gedir, orada Ağqoyunlu sultanı Uzun Həsən (1453-1478) tərəfin-

1469) toqquşmalı oldu. Əbu Səid 1468-ci ildə Uzun Həsənə mübarizə aparmaq məqsədilə Heratdan çıxıb Qarabağa gəldi. Sonra o, Şirvanşahdan yardım almaq ümidilə

Səidin sülh bağlamaq üçün gəlmiş adamlarını geri qaytardı. Onlar sultanın ordugahına qayıdıb, məlumat verməyə macal tapmamış Uzun Həsən və onun müttəfiqləri Şirvanşah və Ərdəbil hakiminin qoşunu gördü. 31 yanvar 1469-cu il günorta Əbu Səidin qoşunları məğlubiyyətə uğradı, özü isə qaçdı. Uzun Həsən iki oğlu onu təqib edərək yaxaladı və atalarının gərəghahına gətirdi. Şirvanşah I Fərrux Yasar Şirvanşahı xəyanətdə və Teymuri qoşunlarının məhv olunmasında təqsirləndirdiyi üçün Əbu Səidin edam olunmasını tələb etdi. Sultan Əbu Səid zəhərli ölüm

zə bəhanəsi ilə 10000 süvari qoşun topladı. Şirvanşahdan icazə alıb yürüşə yollandı, çərəkələr ölkəsini talan edərək çoxlu əsir götürdü və tənə ilə Ərdəbilə qayıtdı. 1487-ci ild çərəkələr üzərinə ikinci dəfə basqın edən Şeyx Heydəri 6000 nəfər əsir alaraq, eyni yolla Ərdəbilə döndü. 1488-ci ildə Şeyx Heydəri çərəkələr üzərinə növbəti basqına icazə almaq üçün anası-Uzun Həsənə bacası Xədicə xatunu Quma, Sultan Yaqubun sarayına göndərdi.

Şeyx Heydəri anası qayıtdıqdan sonra ordusu ilə Şirvana yollandı. O, Şirvanşahın elçisinə dedi: "Geri qayıt və əmrinə de ki, biz onunla müharibə etməyə gəlirik. Atamın hər damla qanı üçün bütün dünyanın başını vuracağıq. Vuruşma filan gündə olacaq və Səfəvi qoşunları ləngimədən Şamaxıya hücum edəcəkdir". Qızılbaşlar Şamaxıda çoxlu kişi, qadın və uşaq qırdılar. Nifrəti coşub daşan Şeyx bundan doymayaraq Şamaxının yandırdı. Sonra Şeyx Heydəri Güllüstan qalasını mühasirəyə aldı. Yeddi aya yaxın mühasirədə qalan Şirvanşah Fərrux Yasar çıxılmaz vəziyyətə düşüb yardım üçün Sultan Yaquba və onun dövlətinin adlı-sanlı əyanlarına müraciət etdi. Bu xəbər Şeyxin hərəkətlərində özü üçün də müəyyən təhdid görən sultan Yaqubu qəzəbləndirdi. Bu vaxt başda sərkərdə əmir Süleyman bəy Bicək oğlu, əmir Ayba və Sultan Yaqub olmaqla böyük qoşunla Şeyx Heydərlə müharibədə Fərrux Yasara kömək etmək üçün Şirvana yollandı. 9 iyul 1488-ci ildə Çərşənbə günü Şirvanşahın və Ağqoyunlu əmirlərinin birləşmiş qoşunları Şeyx Heydərin qızılbaşlarına hücum etdi. Bu zaman Şeyx Heydəri oxla boynundan ölməyə yaralandı. Qapıçı Əli ağa Şeyx Heydərin başını kəsərək əmirə gətirdi. Sultan Yaqubun qərargahına göndərilən qasid Şeyx Heydərin başını da apardı. Sultan Yaqub Şeyxin başını bir neçə günlük tamaşaya qoyduqdan sonra anasına (Uzun Həsənə bacasına) verməyi əmr etdi. Sultan Heydəri iki cəbhədə savaşmağa məcbur olaraq öldürülmüşdü.

Şeyx Heydərin Uzun Həsən qızı Aləməşahbəyimdən (Şahbəyim) üç oğlu vardı: İbrahim, İsmayıl və Əli. Sultan Yaqub onları Şirvan göndərilib İstəx qalasında həbs etdi. Fərrux Yasarın hakimiyyəti dövründə Şirvan dövləti inkişaf və müstəqillik dövrü keçirdi.

(ardı var)

Şeyx Heydəri anası qayıtdıqdan sonra ordusu ilə Şirvana yollandı. O, Şirvanşahın elçisinə dedi: "Geri qayıt və əmrinə de ki, biz onunla müharibə etməyə gəlirik. Atamın hər damla qanı üçün bütün dünyanın başını vuracağıq. Vuruşma filan gündə olacaq və Səfəvi qoşunları ləngimədən Şamaxıya hücum edəcəkdir". Qızılbaşlar Şamaxıda çoxlu kişi, qadın və uşaq qırdılar. Nifrəti coşub daşan Şeyx bundan doymayaraq Şamaxının yandırdı. Sonra Şeyx Heydəri Güllüstan qalasını mühasirəyə aldı. Yeddi aya yaxın mühasirədə qalan Şirvanşah Fərrux Yasar çıxılmaz vəziyyətə düşüb yardım üçün Sultan Yaquba və onun dövlətinin adlı-sanlı əyanlarına müraciət etdi. Bu xəbər Şeyxin hərəkətlərində özü üçün də müəyyən təhdid görən sultan Yaqubu qəzəbləndirdi"

sında İsgəndərin məğlubiyyəti ilə nəticələnən vuruşmada Şirvanşah da Şirvan ordusu ilə Şahrux tərəfdar bu meydan müharibəsində iştirak etmişdir. I Xəlilullahla Sultan Şahruxun görüşü onları bir-birinə daha da yaxınlaşdırdı. Xəlilullah Qara Yusifin dul arvadı Miranşahın oğlu və Əmir Teymurun (1370-1405) nəvəsi olan Əbu Bəkrin qızı ilə evləndi. Şirvanşah Teymuri Əbu Bəkrin qızı ilə 3 aprel 1421-ci ildə evləndi. 1429-cu ilin mayında isə Şahrux tərkibində Şirvan qoşunları olan 100 minlik süvari qoşunla Qaraqoyunlu İsgəndərin üzərinə yeridi və onun qoşunlarını

dən qarşılaraq və Uzun Həsənə bacası ilə evləndi. Uzun Həsən bacası Xədicəni Cüneydə əvə verməmişdi.

Uzun Həsən Cahanşahı məğlub edib Təbrizi alandan sonra, sultan Cüneydi yenidən Ərdəbil xanəqahına rəhbər təyin edir. Şirvan Ərdəbil hakimlərinin basqınlarına məruz qalırdı. 1460-cı ildə Şeyx Cüneyd 10 minlik qoşunla Şirvana basqın etdi. Bu dəfə Şirvanşah I Xəlilullah Qaraqoyunlu hökmdarı Cahanşahla birləşməli oldu. Samurun sol sahilində Qıpçaq kəndi yaxınlığında baş vermiş döyüşdə Şeyx Cüneydin qoşunları məğlub

Muğan, Mahmudabad və Qızılbaşca, Xəzər dənizi sahillərinə keçib getdi. Fərrux Yassar əvvəlcə Əbu Səidə kömək göstərərək, onun düşmənlərinə dəniz yolu ilə arzaq göndərirdi. Lakin Uzun Həsən hədəflərindən qorxuya düşən Şirvanşah qəflətən Əbu Səidə yardım göstərək və onunla ittifaqdan imtina edərək Uzun Həsənə qoşuldu. Ağqoyunlu hökmdarı başda olmaqla, Şirvanşah Fərrux Yasar və Ərdəbil hakimi, Cüneydin oğlu Şeyx Heydəri Səfəvidən ibarət güclü ittifaq yarandı.

Ağqoyunlu dövləti (1378-1508) tərəfindən Şirvanşahlar dövlətinin

şərbəti içməyə məcbur edilərək öldürüldü.

Uzun Həsən Şirvanşahla və Şeyx Heydərlə müttəfiqlik münasibətlərini ömrünün sonunadək davam etdirdi. Uzun Həsən Şeyx Heydərlə qohum idi, belə ki, Trapezund imperatoru Kalo İohann Komnenin qızı Katerinadan (Dəspinə xatun) doğulmuş qızını Şeyx Heydəre əvə vermişdi. Uzun Həsən bu qızının adı Həlīmə, ələcə də Marta idi (Qızılbaş Dövlətinin şahı I Şah İsmayılın anasıdır). Ona Aləməşah bəyim və Bakı ağa da deyirdilər.

Uzun Həsən 1478-ci ildə öldükəndən sonra Şirvanşahın müttəfiqləri ilə münasibətləri dəyişdi. Uzun Həsən oğlu və varisi Yaqub bəy (1478-1490) xarici düşmənlərlə mübarizədə Şirvanşahın dayağı idi. O, Fərrux Yasarın Qaytaq usmisini Adil bəyin bacısından doğulan qızı Gövhər Sultanla evlənməmişdi. Yaqub bəyin ondan Baysunqur Mirzə və Murad Mirzə, yaxud Sultan Murad adlı iki oğlu olmuşdu. Sonralar onların hər ikisi balaları Şirvanşah Fərrux Yasardan sığınacaq istəmişdilər. Güclənmiş Şeyx Heydəri 1483-cü ildə Şirvana yürüş edərkən Ya-